

Ze namen een tussenjaar

De Afrikaanse literatuur in Nederland in 2022

Wat begon dat jaar goed! Uit Zuid-Afrika kwam het bericht van de toekenning van de Van Ewijck-prijs voor de bevordering van de culturele betrekkingen met Nederland aan Ingrid Glorie. Een prachtige bekroning. Glorie loopt altijd over van plannen om voor de Afrikaanse letteren in Vlaanderen en Nederland aandacht te krijgen, en voert er bovendien heel veel uit.

Nederland bleef dit jaar bezorgd over de klimaatverandering en de opwarming van de aarde (komt de laagste helft van Nederland onder water?), maar begin 2022 kreeg een gunstige ontwikkeling tijdelijk meer aandacht. Het covidvirus leek op zijn laatste benen te lopen, boekwinkels (en andere winkels) gingen weer open, boekpresentaties en andere bijeenkomsten konden weer doorgaan, alles werd als vroeger.

Zo leek het tenminste. Maar in februari kwam de terugslag met de Russische inval in Oekraïne. Oekraïners vluchtten naar het westen, gas en elektriciteit werden tien keer zo duur en de prijzen van andere levensbenodigdheden kropen langzaam maar zeker omhoog. De Nederlandse taal kreeg er een nieuw woord bij: energiearmoede. Lampen uit en korter douchen! 2022 inflatiejaar!

Voor de boekenwereld blijkt 2022 achteraf toch vrij gunstig. Er werden 43 miljoen boeken verkocht, iets meer dan in 2021. Anders dan in 2021 (met al die covid-winkelsluitingen) hebben de gewone winkels weer iets meer verkocht dan de webwinkels. Bestseller van het jaar is *Daar waar de rivierkreeften zingen*, de vertaling van het romandebuut van de Amerikaanse Delia Owens. Lucinda Riley, jarenlang de winnares van deze Nederlandse wedstrijd, kwam met de vertaling van haar nieuwe boek op de tweede plaats. Als vierde eindigde het eerste oorspronkelijk Nederlandse boek: een jeugdboek, *De tijdmachine* van Rutger Vink en Thomas van Grinsven.

Oorspronkelijk Nederlandse romans haalden in 2022 geen grote oplagen; het grotere aantal boeken is te danken aan de groeiende verkoop van (onvertaalde) Engelse boeken, nu 20 % van het totaal. In verschillende nieuwsmedia vertelden meisjes en jonge vrouwen dat zij graag Engels lezen, nooit meer een Nederlands boek, 'want die zijn saai', maar ook ouderen lezen steeds meer Engels. Onder de Zuid-Afrikaanse Engelse schrijvers is Damon Galgut opgevallen, met *De goede dokter*, in de vertaling van Rob van der Veer.

Zuid-Afrikahuis en *Spectrum*

Het Zuid-Afrikahuis in Amsterdam bleef zijn missie op volle kracht uitdragen: verbreiding van de kennis van Zuid-Afrika. De Afrikaanse literatuur neemt daarbij een grote plaats in. Met 'Boeken uit het huis' verzorgt Ingrid Glorie een reeks bijeenkomsten over uiteenlopende ontwikkelingen in de Afrikaanse letteren. De 'vrienden' van het Zuid-Afrikahuis ontvangen het digitale maandblad *Spectrum*, onder meer over taal en cultuur.

Afrikaanse literatuur die niet in het Nederlands is vertaald, wordt in Nederland hoogst zelden besproken. Maar *Spectrum* kent een literaire kroniek over onvertaald werk, van de hand van Francine Maessen, en dat is een zeldzaamheid. Des te jammerder dat Maessen dit jaar zelden of nooit enthousiast is geworden over de Afrikaner schrijvers die zij uitkoos: in

haar kroniek overheerst een zweem van teleurstelling. Op licht bevoogdende toon besprak zij de roman *Die teenovergestelde is net so waar* van Azile Coetzee. Zij reageerde genuanceerd op de bundel *Swatland* van Ashwin Arendse. Zijn schildering van een verleden vol armoede en geweld bezorgde haar een ‘indringende leeservaring’ maar als poëzie vond zij dit werk tekortschieten. Kritischer is zij over *Dol heuning*, de bundel van S.J. Naudé, die haar niet erg heeft kunnen verrassen – zij spreekt de hoop uit dat de schrijver in de toekomst ‘iets meer variëteit gaat bieden.’ De debutante Carien Smith kwam er met haar bundel *Bot* wat beter af. Maessen onderstreepte het belang van de poging van Smith om haar thematiek, de milieu-vervuiling en klimaatverandering, te verbinden met een dystopische toekomstschets, waarbij de schrijfster ‘de risico’s van de huidige situatie uitvergroot [...] om ons een spiegel voor te houden’: om ons in te peperen wat er voor onze kinderen allemaal mis kan gaan. Maar jammer genoeg schiet ook Smith, evenals Arendse, naar Maessens oordeel in literair opzicht tekort: zij vertilt zich aan haar boeiende onderwerp, zij weet het niet geloofwaardig over te brengen.

Spectrum bood naast kritiek onder meer creatief proza en poëzie van Ryan Pedro, Bibi Slippers, Jolyn Phillips en Koos Kombuis; een interview met Zirk van den Berg over *Die onsigbare pou* en mooie in memoriams van Jacques van der Elst (door Hein Viljoen) en Piet Westra (door G.J. Schutte).

Boeken uit het huis

‘Boeken uit het huis’ bracht een zestal uiteenlopende presentaties van al of niet in het Nederlands vertaalde Afrikaanse boeken. Afwisselende gastvrouwen en -heren, onder wie de hoogleraar Afrikaans Margriet van der Waal (UvA), de detectiveschrijver en taalkundige René Appel en de journalist Tim du Plessis, ontvingen een of enkele gesprekspartners – veelal uiteraard de schrijver en/of de vertaler. Ingrid Winterbach was de eerste auteur, met het pas vertaalde *Roerige tijden (Die troebel tyd)*; een andere nieuwe vertaling was *We wachten op de commandant* van Elsa Joubert; Louis Krüger heeft van *Die verleiding van Eva de Winter* nog geen Nederlandse versie gemaakt; een Nederlandse vertaling van de Ingrid Jonker-biografie van Petrovna Metelerskamp is aangekondigd maar nog niet verschenen en ook Quintus van der Merwe *Om te lewe, om te sterwe*, toch een spannend boek met zowel Nederlandse als Belgische raakvlakken, wacht nog op een vertaling. De ‘Boeken’-reeks sloot af met de kinder- en jeugdliteratuur, een verrassend zwaartepunt in de bibliotheek van het Zuid-Afrikaanshuis en ook het domein van de (wèl in het Nederlands vertaalde) schrijver Jaco Jacobs. Mede dankzij de Nederlandse Taalunie waren deze bijeenkomsten gratis digitaal te volgen en blijven ze langere tijd digitaal bereikbaar.

De problematiek rond het vertalen uit het Afrikaans naar het Nederlands kwam meermalen aan de orde. In het gesprek van Krüger en Appel kwam naar voren hoe Krüger zich keerde tegen de gedachte als zou zijn verhaal ‘slecht aflopen’: aan het eind resteert een zekere zuiverheid, er gebeurt iets dat zuiverend is en zelfs reddend. Anders dan Appel ervaart Krüger ‘zijn’ slot juist als positief. Du Plessis en Van der Merwe voerden een interessant, maar uitgesproken Afrikaans gesprek – niet alleen in hun taalkeuze maar ook inhoudelijk: in hun onderwerpen en toespelingen richtten zij zich op een Zuid-Afrikaans, niet zozeer op een Nederlands publiek.

Ingrid Jonker en Gerrit Komrij

De middag over Metelerskamps Jonker-biografie (25 augustus) kwam in het kader te staan van een literair relletje dat een dag eerder was ontbrand door een artikel van Kevin van Vliet in

Trouw (24 augustus). Het ging om de bezittingen van Ingrid Jonker die decennia geleden zijn aangekocht door Gerrit Komrij (1944-2012) en nu behoren tot zijn nalatenschap. Ze bleken gedeponeerd in het Literatuurmuseum in Den Haag, dat met een deel ervan een kleine tentoonstelling aankondigde – opening 27 augustus. Tegen deze gang van zaken klonk, ook in het Zuid-Afrika-huis, protest: de documenten van Jonker horen thuis in Zuid-Afrika, vond men, niet in een Nederlands museum. Ze moeten terug!

Bij de opening in Den Haag bleek over dat laatste tenslotte overeenstemming. ‘Terug naar Zuid-Afrika’ was ook de voorkeur van Komrij geweest. Museumdirecteur Aad Meinderts bekleemtoonde dat de documenten *tijdelijk* in Den Haag zijn, om ze te digitaliseren en daardoor beter bereikbaar te maken. Intussen gaat het Literatuurmuseum op zoek naar een veilige verblijfplaats in Zuid-Afrika, voor de uiteindelijke oplossing.

Komrijs executeur en biograaf Arie Pos gaf voor de vijftig aanwezigen een beschrijving van de bezittingen zoals hij ze had aangetroffen en wees gretige onderzoekers van Jonkers werk alvast op veelbelovende studieonderwerpen. Annemarié van Niekerk oogstte voor haar ontroerende uiteenzetting over Jonkers persoon en werk een opvallend applaus. Ook haar toekomstblik op een te stichten Ingrid Jonker Cultureel Centrum als definitieve bestemming van de nalatenschap vond bijval. Op de tentoonstelling ontdekten sommigen dat Jonkers beroemde gedicht ‘Die kind’ al in 1961 is opgenomen in het Nederlandse linkse maandblad *De Nieuwe Stem*.

Irma Joubert, Deon Meyer, Ronelda S. Kamfer en Antjie Krog

Dit zijn en blijven in de Nederlandse boekenwereld de grote Afrikaanse namen. Nieuwe Nederlandse vertalingen kan ik voor 2022 niet signaleren, maar hun status wordt duidelijk voor wie een blik slaat op de sites van hun uitgeverijen. Voor Mozaïek en Bruna zijn Joubert en Meyer hun ster-auteurs: de uitgevers houden vrijwel al hun romans voortdurend verkrijgbaar. En hoewel dichters niet de oplagen van romanschrijvers halen, biedt uitgeverij Podium de bundels van haar twee Afrikaanse dichters al even nadrukkelijk aan.

Een klein teken van de voortgaande acceptatie van Kamfers poëzie in de Nederlandse samenleving is te vinden in *NRC Handelsblad* (26 februari): het openingsgedicht van haar bundel *Santenkraam* siert daar een rouwadvertentie, en dat nog wel in onvertaald Afrikaans. Antjie Krog heeft Nederland weer bezocht. Haar optreden in het begin van het jaar werd gehinderd vanwege covid, maar in september is haar ‘mis voor het universum’ *Broze aarde*, op muziek van Antoni Schoncken, opnieuw uitgevoerd. Ditmaal in de Martinikerk in Doesburg, met Krog zelf als verteller. Het gold als het hoogtepunt van een meerdaags programma over milieu en duurzaamheid.

Vertaald

Kijken we naar het aantal vertalingen en naar reacties in de Nederlandse pers, dan stel ik vast: twee vertalingen haalden de krant. *NRC Handelsblad* bracht een instemmende, maar ook korte en late, reactie op Elsa Jouberts *We wachten op de commandant*. Dat boek is hier al vorig jaar genoemd. De krant noemde het ‘een even confronterend als ontroerend verhaal’ (14 januari, vert. Rob van der Veer, Manuzio € 14,99). Ook Ingrid Winterbachs *Roerige tijden* was al in 2021 uitgekomen, maar pas midden december, zodat recensies van begin 2022 keurig op tijd zijn (*Troebel tyd*, vert. Robert Dorsman, Zirimiri Press € 21,50).

Annemarié van Niekerk (*Trouw* 22 januari) begon haar bewonderende beschouwing met een degelijke karakteristiek van Winterbachs werk, om vervolgens de belangrijkste trekken

daarvan in *Roerige tijden* aan te wijzen. Voorop stelde zij dat bij Winterbach ‘niets is wat het op het eerste gezicht lijkt’ waarmee deze schrijfster de vinger legt ‘op de onzekerheid waarmee we in deze tijden moeten leven’. Haar boek is spannend, maar eerder dan door een meeslepend verhaal komt dat door de werking van ‘tegenstrijdige krachten, de zintuiglijke tegenover de rationele, de emoties versus het intellect, de wetenschap tegenover het onverklaarbare’. Zo wordt de lezer ‘wakker geschud’, terwijl er door Winterbachs ‘relativerende spot’ onderweg voor hem ook nog ’ns het nodige te lachen valt.

Ook Persis Bekkering (*NRC* 4 februari) wees op aspecten van de roman die de lezer in tweede instantie anders moet opvatten dan aanvankelijk. Zo signaleert zij een reeks vooruitwijzingen, met als eigenaardigheid dat er niets op volgt, dat ze allemaal in de lucht blijven hangen. Het boek loopt over van crisissen en conflicten maar niets wordt opgelost: een ‘intrigerend uitgangspunt’, vindt Bekkering, voor een schildering van menselijke reacties op de hedendaagse wereld. Voor de schrijfstijl heeft Bekkering bepaald geen lof, zodat ze moet afronden met een gematigde aanbeveling: ‘zo weet *Roerige tijden* ondanks de sleetse taal toch iets prangends over deze wereld te zeggen.’

Over de inhoud is Hendrik-Jan de Wit (in het digitale *Voertaal*, 20 januari) het grotendeels met Bekkering eens. In een kritiek vol lof wees hij erop dat *Troebel tyd* in Zuid-Afrika vóór de coronapandemie is verschenen, maar dat die pandemie de roman ‘alleen maar schrijnender en misschien nog treffender’ maakt. Een andere instemmende digitale reactie is een recensie van Lieke Polak in de nieuwsbrief van de Utrechtse vrouwenbibliotheek (<https://vrouwenbibliotheek.nl>).

Onder de kop ‘Depressie van een briljante wormenonderzoekster’ gaf Anneke Groen voor het veertiendaagse *Argus* (16 februari) uiting aan haar bewondering voor Winterbachs ‘korte, heldere’ persoonsbeschrijvingen en ‘prachtige en soms ontroerende beschrijvingen van het Zuid-Afrikaanse kustlandschap [...] zeker voor wie daar ooit geweest is, een plezier om te lezen.’ Haar reactie graaft niet zo diep maar is daardoor voor het boek misschien wel wervender.

Roerige tijden kreeg in 2022 interessante kritieken maar desondanks kunnen we het jaar met het oog op deze kroniek toch maar het beste als een ‘tussenjaar’ beschouwen, in afwachting van een rijkere oogst die moet volgen. Bemoedigend was een initiatief van het Expertisecentrum Literair Vertalen, een samenwerkingsverband van de Taalunie, de Katholieke Universiteit Leuven en de Universiteit Utrecht. Dit centrum startte namelijk opleidingstrajecten voor vertalers Afrikaans-Nederlands en omgekeerd. Beide zijn belangrijk, maar vooral uit het eerste traject schep ik hoop voor de toekomst van de Afrikaanse literatuur in Nederland.

E.E.P. FRANCKEN

Universiteit Leiden en Noordwes-Universiteit

E-pos: a.a.p.francken@hum.leidenuniv.nl